

Малига Вікторія Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
ORCID: 0000-0001-6163-7695

Репецький Василь Миколайович,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
ORCID: 0000-0003-2237-935X

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА-МІЖНАРОДНИКА: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ЗМІСТ

Статтю присвячено проблемам формування професійної культури юриста-міжнародника, яка відрізняється низкою характерних рис, що якісно відокремлюють її від такої культури фахівця з національного права. Метою статті виступає конкретизація особливостей формування та змісту професійної культури юриста-міжнародника. В дослідженні було проаналізовано окремі структурні елементи професійної культури юриста-міжнародника. Зокрема, акцентовано на мовній культурі юриста-міжнародника, яка пов'язана з поняттями «дикція», «мелодика», «темп» мови. До того ж встановлено співвідношення усної та письмової ділової мови. Автори наголошують на тому, що для юриста-міжнародника вкрай важливим є логічне мислення, яке дає змогу чітко і послідовно формулювати свою позицію під час відстоювання інтересів своєї держави на міжнародній арені в межах виконання відповідних обов'язків (дипломатичного агента, консула тощо). Складником професійної культури юриста-міжнародника виступає психологічна культура, яка визначається здатністю фахівця створювати певний психологічний клімат у процесі виконання своїх професійних обов'язків. Проаналізовано окремі психологічні прийоми (техніка вмілого слухання співрозмовника, узагальнення отриманої інформації та ін.), які сприяють досягненню консенсусу (згоди) сторін із найскладніших міжнародних проблем. Зазначено, що для юриста-міжнародника також важливо мати у своєму арсеналі певні прийоми захисту від некоректних (або недружніх) висловлювань та дій співрозмовників. Автори стверджують, що юрист-міжнародник, який вміє зберегти спокій у найскладніших ситуаціях, завжди матиме величезну перевагу перед опонентом та позитивно впливатиме на партнерів. Ще одним складником професійної культури юриста-міжнародника виступає етикет, під яким треба розуміти як систему етичних стандартів та моральних принципів, поєднану з особливостями міждержавної комунікації, знанням декількох мов, традицій, тобто своєрідну сферу належного. Загалом образ юриста з погляду етикету включає: фізичні дані та можливості, освіту, розумові здібності, особистісні якості (акуратність, ґрунтовність, точність, почуття відповідальності, гнучкість, багатосторонність), мовні звички (як в усній, так і в письмовій мові, про які було зазначено вище), громадська думка, одяг, взуття, макіяж, поведінка, тощо.

Ключові слова: професійна культура, міжнародний правопорядок, юрист-міжнародник, переговори, етикет, професійний обов'язок.

Постановка проблеми. Науковий аналіз феномену професійної культури юриста-міжнародника потребує використання міждисциплінарного підходу, який охоплює теоретичні напрацювання представників теорії держави і права, філософії, соціології, історії дипломатії і, безумовно, міжнародного публічного права. Зазначена обставина пояснюється тим, що професійна культура не існує у якомусь вакуумі, а є складним соціокультурним утворенням, яке охоплює історичний досвід, моральні принципи, культурні надбання та інтелектуальні досягнення цивілізованих народів на певному етапі їх розвитку. Необхідно особливо наголосити на тому, що професійна культура юриста-міжнародника сформована на специфічних джерелах. Адже історія міжнародного права – це історія пошуку універсальних принципів справедливості, які повинні стояти вище за свавілля окремих правителів. Відповідно і культура юриста-міжнародника була орієнтована не лише на норми позитивного права, але й на «дух права» – загальні принципи, міжнародні звичаї, судову практику та доктрину [1, р. 718]. Такий підхід вимагає від представників цієї професії значно ширшої ерудиції й аналітичних здібностей, порівняно із застосуванням лише законодавства власної держави. Оскільки діяльність юриста-міжнародника тісно пов'язана з перетином правових культур та положень різних правових систем, його професійні морально-етичні стандарти є поєднанням національних принципів та міжнародних вимог. Поведінка юриста-міжнародника у професійному середовищі стає продовженням державної чи корпоративної дипломатії, які потребують бездоганного дотримання етикету, протоколу та моральних норм. Названі вимоги цілком прийнятні для юристів-міжнародників, і до того ж помножуються на необхідність діяти у полікультурному середовищі. Безумовно, професійна культура юриста-міжнародника відрізняється низкою характерних рис, які якісно відокремлюють її від такої культури фахівця з національного права. Історично професія юриста-міжнародника була нерозривно пов'язана з філософією та мораллю. Ця обставина сприяла формуванню особливого «елітарного» духу майбутньої професії та наповненню її відчуттям приналежності до багатовікової інтелектуальної традиції. Саме вказані аргументи підтверджують актуальність теми цього дослідження і закладають основи для подальших наукових дискусій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка професійної культури юриста-міжнародника міститься в її деонтологічній природі, і формується вона на перетині права та етики. Зокрема, М. М. Гудима проводить загальний аналіз професійної культури юриста і зазначає, що «професійна майстерність правника залежить від наявності в нього комплексної системи розвинених індивідуальних субкультур (правової, моральної, психологічної, естетичної, політичної, економічної, екологічної, педагогічної, релігійної, фізичної та іншого характеру), що забезпечує його здатність належно виконувати свої професійні завдання» [2, с. 52].

Ґрунтовне дослідження питань професійної культури юриста було проведено в роботі С. С. Сливки [3], але водночас його увага була зосереджена на представниках правоохоронних органів. Варто вказати і на наявність дисертаційного дослідження Я. Аронова щодо професійної культури юриста та її значення в юридичній практиці [4]. Однак сьогодні немає комплексного дослідження професійної культури саме юриста-міжнародника, в якому були б розглянуті її особливості та форми прояву у конкретних ситуаціях.

Постановка завдання. Метою статті є конкретизація особливостей формування та змісту професійної культури юриста-міжнародника. Для досягнення вказаної мети треба виконати такі завдання: з'ясувати сутність і зміст професійної культури юриста-міжнародника; розглянути окремі структурні елементи такої культури; виявити фактори, які впливають на процес формування та подальший розвиток професійної культури юриста-міжнародника.

Виклад основного матеріалу. Діяльність юриста-міжнародника завжди пов'язана зі спілкуванням – письмовим, усним, вербальним чи невербальним. Саме цим обумовлені постійні високі професійні вимоги до цих фахівців. Вони включають не тільки власне навички та вміння виконати певну юридичну роботу (зокрема написати документ, засвідчити юридичний факт, розтлумачити правову норму), а й певну ціннісну орієнтацію фахівця, оволодіння ним особливими етичними нормами професійної поведінки.

Як зазначають спеціалісти у сфері міжнародного права, іноземне середовище, в якому практикують такі юристи, породжує додаткові, а іноді й більш серйозні етичні питання, що випливають з різних законів, звичаїв та традицій, з якими вони стикаються щодня. Навіть більше, кожна іноземна юрисдикція оприлюднює власні правила професійної поведінки, і ці правила можуть суттєво відрізнятися. Ефективне представництво за кордоном не може бути засноване виключно на освіті у сфері юриспруденції та навчанні на робочому місці. Натомість юристи, які працюють на міжнародній арені, повинні розуміти унікальні способи, якими іноземні держави структурують свої правові системи та етичні кодекси. Часто ці підходи суттєво відрізняються від національної моделі, оскільки ґрунтуються на культурних, політичних і соціальних традиціях [5, р. 958].

Культура кожного представника юридичної професії фактично засвідчує його компетентність, репутацію та прагнення орієнтуватися на потреби відповідних суб'єктів (держави, фізичних і юридичних осіб). До того ж важливо акцентувати на терміні «самотивація», оскільки він відображає певні внутрішні процеси, що відбуваються з інтелектом і самооцінкою кожного юриста-міжнародника. Водночас зміст зазначеної культури завжди пов'язаний із загальносоціальним ефектом, із досягненням соціально значущого (зокрема політичного, економічного, правового) результату. Особливо важливо те, що професійна культура має бу-

ти внутрішньо властива юристу-міжнароднику, має стати невід'ємною частиною його сутності, а не зовнішньою ширмою.

Важливо, що вказана культура найчастіше визначається національними особливостями. Наприклад, у Франції під час ділових переговорів треба бути готовим до того, що якщо ви говорите французькою мовою, вас постійно виправлятимуть щодо граматики та вимови, але тільки з однією метою – допомогти чітко і правильно висловити думку. Водночас вимоги до рівня професійної культури юриста-міжнародника постійно зростають, у зв'язку з чим виникла потреба їх зафіксувати у відповідному правовому акті, в якому визначити певні орієнтири.

Міжнародне право, на думку американських вчених, є продуктом колективного проєкту, який вирішили здійснити люди. Тому виникає питання: «Як можна продовжувати консультувати міністра закордонних справ, коли той стверджує, що найважливішою рисою міжнародного права є те, що воно може призвести до суперечливих висновків та підтримувати суперечливі норми, і тому його треба розуміти як принципово невизначене? По суті, це проблема взаємозв'язку між академічною теорією / доктриною... та практикою, або взаємозв'язку між (зовнішнім) описом структури юридичного аргументу та (внутрішньою) участю в цьому аргументі» [6, р. 439].

В Україні, як і в більшості держав світу, запроваджено деонтологічні (етичні) кодекси для певних категорій юристів-практиків: Правила адвокатської етики; Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України; Кодекс професійної етики судді; Правила професійної етики нотаріусів України та ін. Вказані акти свідчать, що професійна культура юриста разом з його загальною культурою є необхідним елементом ефективного здійснення ним професійних обов'язків. Саме цей комплекс (система) певних правил, традицій, символів дає змогу вибудувати репутацію юриста. На жаль, саме для юристів-міжнародників такого правового акта немає.

Для юриста-міжнародника важливо володіти мовною культурою, незалежно від того, де і як він здійснює свою професійну діяльність. Насамперед це пов'язано з тим, що під час виконання своїх функцій він щодня стикається з різними людьми та ситуаціями, що вимагає від нього відповідного рівня загальноосвітніх знань та навичок. Саме вміння правильно «поводитися зі словом» дає змогу юристу-міжнароднику переконати іншу сторону у власній правоті (звісно, із зазначенням на конкретні правові норми).

У структурі мови юриста-міжнародника як засоби мовного впливу виділяють експресивність і як засоби емоційного впливу – правильний наголос, прагнення до милозвучності, правильну вимову літер та їх поєднань, дикцію, темп і мелодику мови, виразні паузи та ін. Мова юриста-міжнародника не повинна бути засмічена порожніми, зайвими словами, які не несуть змістового навантаження (на-

приклад, власне кажучи, так би мовити, скажімо так). До того ж значно ускладнюють сприйняття мови так звані просторіччя, якими, на жаль, зловживають деякі професійні юристи (судді, прокурори, адвокати).

Для юриста-міжнародника найважливішими навичками є підготовка та виклад промови, що передбачає складне гармонійне поєднання, з одного боку, простоти мовлення, з іншого, нетривіальності, незвичайності трансформації думки, яке здатне зацікавити слухача.

Усна і письмова ділова мова виступають як дві взаємозалежні (невіддільні) сторони (форми) мовного спілкування. Перетворення однієї форми в іншу не вимагає особливих зусиль, оскільки будь-яке усне мовлення можна формалізувати (записати за допомогою ручки або сучасних технічних засобів), а будь-яку письмово викладену мову можна просто прочитати вголос або вивчити напам'ять і продекламувати. Усна мова юриста-міжнародника має низку особливостей. До них варто віднести те, що це завжди мова, яка складається зі звуків, що вимовляються вголос за допомогою органів мовлення людини, якими її наділила природа (язик, зуби, горло). Водночас важливо зауважити, що усне мовлення завжди зумовлене одночасним перебігом двох фізіологічних процесів – мислення та говоріння. Отже, юрист-міжнародник, який викладає свою думку усно, за можливості має заздалегідь ретельно продумувати структуру та подробиці майбутньої промови. Це означає, що одне необережно чи необдумане сказане слово може згубно позначитися на кінцевому результаті. Водночас важливо зауважити, що навіть підготовлена промова не повинна звучати як завчений монотонний віршик, вона повинна характеризуватись емоційними спадами та піднесеннями, логічними наголосами та паузами, прискоренням і уповільненням темпу викладу матеріалу. З іншого боку, усне мовлення може бути непідготовленим, наприклад, консультація чи переговори. У такому разі важливо стежити за вживанням найбільш точних і вивірених слів, уникаючи повторів (якщо вони не обумовлені логікою викладу) та слів-паразитів, якими багато хто намагається заповнити вимушені паузи та відновити зв'язок між висловленими думками.

Під час непідготовленого мовлення треба намагатися дотримуватися певної логіки, зокрема робити вступ, наводити основну думку та аргументи на її користь, а також обґрунтовані висновки. Водночас цілком допустимо вживати порівняння, літоти, гіперболи, приказки, прислів'я тощо, але не зловживати цими мовними засобами.

Основна характеристика письмового мовлення, на відміну від усного, – це здатність до тривалого зберігання інформації. У письмовій промові юристу-міжнароднику можна використовувати так звану «книжну» (формальну) мову щодо викладу думок, оскільки вона має певні правила вживання та складні змістовні конструкції, які супроводжуються, наприклад, прикметниковими та дієприкмет-

никовими зворотами. Письмова мова характеризується чіткою структурою і наочністю, оскільки сприймається насамперед органами зору людини. У ній виділяють окремі пункти, абзаци, що дає змогу візуально визначити закінчення однієї думки та початок нової. Варто зазначити, що письмовий виклад промови дає змогу надати їй логічної завершеності, нівелювати емоційне забарвлення. Саме на папері можливо відшліфувати думки для найточнішого сприйняття адресатами. Неграмотний або нелогічний виклад матеріалу може стати сигналом про непрофесіоналізм або недостатню компетентність фахівця.

Юрист-міжнародник, як і будь-яка людина, від народження вчиться мислити. Цей найскладніший процес не є спонтанним, він зумовлений певними законами так званої «формальної» логіки. Твердження «хто ясно мислить, той ясно викладає» цілком чітко виражає співвідношення логічної та мовної культури юриста. Логічний зв'язок між думками дає змогу чітко визначити їх для оточуючих (зацікавлених осіб).

Для юриста-міжнародника вкрай важливо викладати думки влучно і безперечно, уникаючи неточностей і двозначності, чому сприяє дотримання законів логіки. Зокрема, йдеться про закон тотожності, закон суперечності, закон виключеного третього та закон достатньої підстави. Саме зазначені закони дають змогу юристу-міжнароднику пізнавати дійсність і адекватно відображати зовнішній світ у своєму мисленні [7]. Знання та правильне застосування цих законів має бути внутрішньо властиве кожному юристу-міжнароднику, становити важливу частину його професійної культури.

Професійне спілкування являє собою багатоаспектний комплексний процес встановлення та розвитку контактів, що породжується потребою надання (отримання) юридичних послуг, що включає обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої сторони. Всі ці аспекти неможливо врахувати та розвинути без високого рівня психологічної культури юриста-міжнародника. Водночас важливо вміти позбавлятися негативних емоцій, використовуючи різні психологічні розв'язки, вести діалог з іншою стороною без конфліктів.

Насамперед психологічна культура юриста-міжнародника визначається його вмінням створювати сприятливий психологічний клімат спілкування з колегами та партнерами. Це поняття включає в себе і перше (мабуть, найважливіше) позитивне враження про себе, і ненав'язливе, але глибоке і продумане вивчення (фактично сканування) співрозмовника, і важливий психологічний прийом – вислуховування співрозмовника (техніка вмілого слухання включає співпереживання, узагальнення, повторення того, що було). Вказані емоції дають змогу співрозмовнику реально відчувати, що ви перейнялися його потребами та проблемами і докладете максимум зусиль, щоб вирішити їх. Водночас треба звернути увагу на відсут-

ність категоричних оцінок та розпитувань (фактично допитів). Психологічно дуже важливо вести розмову, наскільки це можливо, не через запитальні, а через стверджувальні пропозиції. Періодично необхідно надавати час на обмірковування, тобто робити паузи (і змістовні, і мовні). Важливо встановити зоровий контакт зі співрозмовником. Психологи вважають, що найбільш ефективне спілкування забезпечується за умови, що очі знаходяться з очима співрозмовника на одному рівні. Водночас треба не дивитися в підлогу, а виявляти щиру зацікавленість позицією вашого візаві. Необхідно пам'ятати про наявні культурні відмінності серед представників різних держав (зокрема мусульманських) під час проведення переговорів.

Особливу увагу в роботі юриста-міжнародника необхідно приділяти його поведінці з представниками різних психологічних типів. Екстраверти прагнуть спілкування (водночас важливо, що для екстравертів не має значення характер реакції співрозмовника – позитивний чи негативний, головне – її наявність), вони є чудовими організаторами та співрозмовниками. Інтроверти зазвичай погано розуміються на людях, вразливі, часто відчують невпевненість у собі.

Чільне місце займає правильна постановка питань і техніка відповідей на них. Наприклад, привабливим є прийом, який називається «тотальне ТАК» і фактично забороняє використання (вживання) «НІ» (тобто ставить нелегке завдання знайти згоду зі співрозмовником). Будь-якій людині психологічно важливо знати, що вона почута, тому «ТАК» на початку відповіді юриста-міжнародника на поставлене питання створює позитивний настрій всієї розмови. До того ж багато фахівців активно використовують і «тотальне ЯКЩО», що фактично означає безмежні можливості під час вирішення відповідних ситуацій. Тактика й техніка нейтралізації зауважень та заперечень співрозмовника становить, мабуть, один із базових складників професійної культури юриста-міжнародника. Основне завдання – зняти напруження під час переговорів за допомогою зовнішнього прояву доброзичливості та взаєморозуміння. Отже, психологічна культура включає і граматику, і стилістичну виразність.

Юристу-міжнароднику також необхідно володіти певними прийомами захисту від некоректних співрозмовників. Водночас треба пам'ятати, що будь-які негативні емоції (агресія, роздратування, гнів) несприятливо впливають на перебіг переговорів і особливо – їх результат, тому, наскільки це можливо, потрібно намагатися уникати такого стану. У зв'язку з цим у своєму арсеналі юрист-міжнародник повинен мати технічні прийоми й методи протистояння стресовим ситуаціям (розрядка негативних емоцій і техніка самозаспокоєння). До таких належить насамперед вміння відокремлювати проблему від конкретного суб'єкта, з яким вона пов'язана. Цей прийом дає змогу зосередитися саме на проблемі та її вирішенні. В особливо складних ситуаціях можна уявити, що між вами та вашим парт-

нером прозора стіна, яка не дає змоги почути його репліки, а ви бачите лише його роздратовані жести. Такий прийом значно знижує емоційне роздратування, а зосередження уваги на будь-якій дрібній деталі одягу співрозмовника допомагає активувати раціональну свідомість. Подібна зосередженість дає змогу відсторонитися від змісту конфлікту.

Найбільш прийнятними для юриста-міжнародника можуть бути такі методи самозаспокоєння: раціоналізація гніву, візуалізація гніву, релаксація. Раціоналізація гніву необхідна, щоб до вирішення конфлікту підключити розум, перенести проблему в іншу площину. Треба спокійно проаналізувати докази, мотиви та наміри вашого партнера, що дасть можливість виявити власні неправильні дії. Для візуалізації гніву необхідно розслабитись і зосередитися лише на внутрішніх відчуттях (внутрішньому екрані) за допомогою спокійного дихання. Релаксація відображає насамперед відновлення повноцінного зв'язку між нервовою та м'язовими системами. Під час цього спочатку відбувається розслаблення всіх м'язів, потім повне відновлення нормального функціонування нервової системи. Застосування такого способу потребує паузи, тривалість якої залежатиме лише від того, як швидко вам вдасться розслабитися (можливий варіант – послухати власне дихання або поррахувати пульс). Варто зазначити, що у складній ситуації фахівець значно активніше сприймає негативний вплив на слух, а відтак слід зосередитися насамперед на зоровому сприйнятті ситуації. Юрист-міжнародник, який вміє зберігати спокій у найскладніших ситуаціях, завжди матиме величезну перевагу перед опонентом та позитивно впливатиме на партнерів.

Наступним складником професійної культури виступає етикет юриста-міжнародника як система етичних стандартів та моральних принципів, поєднана з особливостями міждержавної комунікації, знанням кількох мов і традицій, тобто сукупність правил і норм належної поведінки. Варто зазначити, що в цій системі немає дрібниць, деталей, якими можна нехтувати. Загалом образ юриста з погляду етикету включає: фізичні дані та можливості, освіту, розумові здібності, особистісні якості (акуратність, ґрунтовність, точність, почуття відповідальності, гнучкість, багатосторонність), мовні звички (як в усній, так і в письмовій мові), громадська думка, одяг, взуття, макіяж, поведінка тощо.

Професійний обов'язок юриста-міжнародника виступає ключовою етичною категорією, оскільки основне його призначення полягає у вирішенні високого та справедливого завдання – усіма правовими засобами забезпечити міжнародний правопорядок як результат законності. Водночас особисті чесноти юриста-міжнародника виступають своєрідними гарантіями щодо реалізації принципу верховенства права в міжнародних відносинах.

Висновки. Сутність і зміст професійної культури юриста-міжнародника є необхідним складником належного виконання ним завдань, які доручені йому з

урахуванням його посади та владних повноважень під час реалізації функцій органів держави у сфері зовнішніх відносин. У процесі дослідження було розглянуто окремі структурні елементи такої культури – мовну, психологічну, логічну культуру, професійну етику. Всі вказані елементи взаємопов'язані і виявляють свій вплив у кожній конкретній ситуації (наприклад, вручення вірчих грамот, консульський захист, ведення переговорів, засвідчення документів) під час здійснення відповідних функцій юристом-міжнародником. До факторів, які впливають на процес формування та подальший розвиток професійної культури юриста-міжнародника, треба віднести морально-етичні, освітні, культурні, соціально-економічні, психологічні, політико-правові та ін. Разом вони створюють необхідну базу для належного виконання професійних обов'язків в умовах наявності складних міждержавних відносин з обов'язковим дотриманням міжнародних стандартів та з метою захисту прав людини. З урахуванням усього зазначеного вище доречним було би прийняти відповідний правовий акт про особливості професійної культури юриста-міжнародника хоча б у межах Міністерства закордонних справ України.

Список використаних джерел

1. Preizer W. History of International Law, Basic Questions and Principles. Encyclopedia of Public International Law. Vol. II. Elsevier, 1995.
2. Гудима М. М. Професійна культура юриста: загальний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 86, ч. 1. С. 52–57.
3. Сливка С. С. Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект). Львів: Світ, 2000. 336 с.
4. Аронов Я. Професійна культура юриста та її значення в юридичній практиці: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.01. Київ, 2020. 223 с.
5. Frank L. R. Ethical responsibilities and the international lawyer: mind the gaps. *University of Illinois law review*. 2000. № 3. P. 957–996.
6. Lang A., Marks S. People with projects: writing the lives of international lawyers. *People with projects*. 2013. № 27/2. P. 437–453.
7. Коханюк Т. С. Закони формальної логіки у правилах системного тлумачення кримінального закону (закон тотожності та закон достатньої підстави). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 302–313.

Viktoriya Malyga, Vasyl Repetskyi. Professional culture of an international lawyer: features of formation and content

The article is devoted to the problems of forming the professional culture of an international lawyer which is distinguished by a set of features that separate it qualitatively from a national law specialist's culture. The purpose of the article is to specify the features of the formation and content of the professional culture of an international lawyer. The study analyzed specific structural elements of the professional culture of an international lawyer. Particularly, attention is focused on the linguistic culture of an international lawyer which is associated with such concepts as "diction", "melody", "speech tempo". In addition, a system of oral and written business language is established. The authors emphasize that logical thinking, which allows such a specialist to formulate clearly and effectively their position on defending the interests of their state in the international arena while per-